

A NÉGYBETŰS ISTENNÉV MAGYAR FORDÍTÁSARÓL.

A Magyar-Zsidó Szemle 1892. jul.—august. száma dr. Vajda Béla tollából e kérdésről néhány kitünő megjegyzést hoz, a melyeknek egyik célja — szerző bevallása szerint — a szakköröket a kérdés fontosságáról meggyőzni s egyeseket hozzászólásra bírni.

Valóban, e kérdés látszólagos csekélysege mellett is elvi jelentőségü, s mint ilyen a legáltalánosabb érdekü, s annak tisztázása nagyon kívánatos.

Mindaz, a mit a t szerző a tetragrammaton eddigi fordításai, illetőleg körülírása ellen felhoz, oly világos, hogy szó sem fér hozzá. Hanem az ő saját konkrét javaslatára legyen szabad pár megjegyzést tennem.

Hogy a négybetűs istennévnél, mint a szentírás szövegében általában a kethibb, nem pedig a qerê az irányadó, bár az utóbbi a legtöbb esetben igen régi, tiszteletreméltó és értékes hagyomány képét viseli, az világos. Mindazon kísérletek tehát, a melyek a tetragrammaton olvasásában és magyarázásában a qeréből indulnak ki, magától elesnek.

Az is világos, hogy sajátképi értelemben vett tulajdonnév — pedig a יהוה név ilyen — nem fordíttatik s nem is fordítandó. Râ, Ptah, Neith, Nebo, Melkart, Baal, Astarte, vagy Chronos, Odin, Freja stb. nevét lefordítani egy vallásos eposban vagy imában nem jut eszébe senkinak sem. Mert e tulajdonnevek valamelyikének magyarázata az etymologicce egyjelentésü magyar szóval vagy szavakkal nem a fordítás, hanem a magyarázat és körülírás dolga, s teljesen elég, ha egyszer történik, s nem ismétlődik annyiszor, a hányszor az illető tulajdonnév előfordul.

S valóban, bármely más névvel helyettesítjük vagy írjuk körül a יהוה szót, ezzel egy vallástörténeti nagy tényt s egy oly fenséges prófétaí gondolatot homályosítunk el, a mely Izrael sok százéves küzdelmeinek — mondhatjuk — jelszava volt. Mózes יהוה nevében szólott; Elijja, Elisä és a többiek יהוה ügyéért harcoltak lángoló buzgalommal; és később is יהוה nevéért és tanáért haltak vértanui halált hiveinek ezrei; יהוה uralma élte túl Aegyptom, Assur s Babel isteneinek uralmát; יהוה lakhelyéről a Sionból áradt ki a tan és a népek világossága. Hogy minő gondolatokat és érzelmeket keltett e név különféle időkben Izrael kegyeseinek lelkében, azt csak egyes példákából ítélhetjük meg, s már ezért is nehéz volna e névnek min-

dig aequivalens körülírását adni; de az bizonyos, hogy mindig Izrael istenének tulajdonneve volt.

Az egész héber vallásos költészetben az ünneplő, örvendő, könyörgő vagy kesergő lélek örömének forrását, könyörgése meghallgatásának biztosítékát, bánatának vigasztalását azon kincsből meríti, a melyet יהוה-ben bir. Távolítsuk el e nevet, a melynek vonatkozása Izraelhez oly szoros és mély, a melynek láthatlan szent viselőjét a kegyes léleknek annyiszor volt alkalma összehasonlítani más népek isteneivel „a kik nem istenek“, s a mely már magában véve eleitől végig egy sibboleth volt: — — s a héber imaköltészet legszebb termékei épp sajátos színüket veszítik el.

Ezért Ballagi kísérlete alapjában éppen nem volt helytelen; s javításra csak annyiban szorult, a mennyiben kethibhetszerét összekevervén következtelésbe esett, s a tetragrammatont a reformatio korabeli latin fordítások révén divatba jött *Jehova* alakkal adta vissza. Nézetem szerint mi sem áll többé útjában annak, hogy ezen — minden esetre téves és torz — alak helyére a nyelvészetileg biztosított s a régi kiejtést hiven visszatükröztető *Jahvét* tegyük.

Az ellenvetések, melyek ez „újítás“ ellen felhozatnak — noha az valójában nem újítás, hanem egy régi tévedés kiigazítása a még régibb *helyeshez* való visszatérés által — ismeretesek előttem. Az első kétségtelenül az volna, hogy e név *ἄρχιον*. — Nem vizsgáljuk, mennyire fér össze e nézet a vallásos nevelés eszméjével; de bizonyos, hogy e név ép oly jól *ἄρχιον* maradhatna akkor is, ha a fordításban nem hibás alakban van átírva. — A másik ellenvetés bizonyosan a *változtatás* nagysága volna. De kétségtelen, hogy mikor a LXX révén valamennyi abból folyó fordításba a *κύριος*, vagy a reformatio korabeli latin fordítások révén a *Jehova* alak forgalomba került, az az előző állapothoz képest még nagyobb változás volt. Az eldöntése különben egyáltalán csak attól függ, hogy vajon *helyes-é* a javasolt változtatás.

Ugy, a mint némely német fordításban, pl. De Wetteben meg van valósítva, bizonyára félszeg, mert a tetragrammaton mint tulajdonnév van ugyan visszaadva, de annak a qerére támaszkodó hibás alakjával; s nem látni be, miért ne lehetne egy magyar biblia-fordítás épp oly következetes, mint a most megjelenő Kautzsch-féle.

E sorok írója a Károli-fordítás revíziója alkalmából mintegy négy év előtt az „Evangelikus Egyház és Iskola“ hasábjain kifejezést adott e nézetének. Azonban azon irányelvek, a melyek e revizióra nézve megállapítottak, előre is elveszik a kilátást arra nézve, hogy e kívánalom e fordításban megvalósuljon. Csak néhány helyen van benne — az angol biblia-társaság szabályai értelmében — a *Jehova* alak megengedve. Pedig világos, hogy a fordítás nem veszít semmit értékéből, ha egy tulajdonnév hibás alakja helyett annak helyes, vagy *legalább is kevésbé hibás alakját használjuk*; s ha e nevet nem néhány önkényesen megválasztott helyen, hanem mindenütt használjuk ott, a hol az eredetiben benne van.

Csak futólag emlitem még meg, hogy ezen az uton megszü-
n-

nek azok a nehézségek, a melyek oly erős ellentétek fordításánál előfordulnak a minő pl. I Kron. 16, 26 van:

כִּי כָל-אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלֹהִים
: יְהוָה שְׁמִים עֲשֵׂה:

S ha van név, a mely a pietás és verecundia érzelmeinek felkeltésére és ápolására alkalmas, ugy Izrael örök istenének neve bizonyára olyan.

A bibliának mint népkönyvnek, mint a vallásos épülés és ismeret forrásának értéke bizonyára nem vesztit, hanem nyer az által, ha fordításában érvényesülnek a tudományos theologia elvei, a melyeknek egyik eleven szerve és harczosa a „Ker. Magvető“ is.

PUKÁNSZKY BÉLA.

PÁRISI LEVÉL.

Páris, 1892. jul.

(A vallási társulatok évi gyűlései. — Református és lutheránus lelkészi értekezletk. — A szabadelvű egyházak képviselőinek gyűlése Montauban-ban).

Szerkesztő Úr!

A vallási társulatok, melyeket a francia protestantismus alapított, minden évben husvét és pünköst közt szokták gyűléseiket Párisban tartani. Ugyanekkor tartatnak a lelkészi értekezletk is. Mindezekre a gyűlésekre a fővárosba számosan jönnek össze az ország különböző részeiből. Nem akarom e gyűléseket mind ismertetni, hanem csak az érdekesebbeket, s főleg csak azokat, melyekben én is résztvettem. Ez, úgy gondolom, elégséges lesz arra, hogy a francia protestantismus belső életét figyelemmel lehessen kísérni.

A számos társulatok közt mindenekelőtt a bibliai társulattól emlékszem meg, melynek elnöke Schickler báró, ki a gyűléseket mindig érdekessé tudja tenni a hallgatókra nézve. Ezt a jelen évi gyűlésről éppen elmondhatjuk, mert a kik az Oratoire templomban összegyűltek, nagyobb részint új dolgokról hallottak.

Schickler báró felmutatta a múlt százbeli protestánsokat, kik az 1791-iki alkotmány eme tételét: „az alkotmány mindenkinek biztosítja annak a vallásnak gyakorlatát, a melyhez tartozik“ — javukra igyekeztek fordítani és mindenütt istentisztelethelyeket nyitottak, a hol csak egy kis csoport protestáns találtatott. A biblia nagyon ritka volt s alig néhány példány került ki XIV-ik Lajos máglyáit s katonái rombolásait. Akkor Londonban egy társulat alapított abból a célból, hogy a bibliát kiadják francia nyelven, hogy a francia protestánsok közt széteszszak. E társulat 1792. május havában alakult meg. Napoleon bekövetkező háborúi megsemmisítették a társulat munkáját s egészen az ő elbukásáig kellett